

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

Co je to demokracie

Metodika pro pedagogy

Fórum pro prožitkové vzdělávání, z.ú.

Vytvořeno v roce 2020 v rámci projektu
CZ.07.4.68/0.0/0.0/19_068/0001408

Prožitková pedagogika pro posilování
demokratické kultury a občanských
kompetencí žáků

OBSAH

TEORETICKÁ ČÁST	3
ÚVOD.....	4
HISTORIE.....	4
AUGUSTO BOAL A DIVADLO UTLAČOVANÝCH	7
LEGISLATIVNÍ DIVADLO – PŘÍMÁ DEMOKRACIE V PRAXI.....	7
ŽÁKOVSKÝ PARLAMENT.....	10
PRAKTICKÁ ČÁST	11
HRY NA ROZEHRÁTÍ	12
ŽABÁK.....	12
NEJPOMALEJŠÍ ZÁVOD.....	12
NASTARTOVÁNÍ TÉMATU DEMOKRACIE	13
NA STRÁŽCE POŘÁDKU.....	13
ANO, NE, MOŽNÁ.....	13
ANALÝZA SITUACE.....	14
TVOŘÍME SOUSOŠÍ.....	14
NÁSLEDNÁ DRAMATICKÁ PRÁCE	15
SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY.....	16

„ZÁKLADEM DEMOKRATICKÉHO
STÁTU JE SVOBODA.“

ARISTOTELES

TEORETICKÁ ČÁST

CO JE TO DEMOKRACIE,
ANEB VÝCHOVA
K OBČANSKÉ
ZODPOVĚDNOSTI

ÚVOD

Přestože je slovo demokracie velice často používaným pojmem, zdá se, že je stále poměrně mnoho nejasností okolo jeho významu v každodenním životě. Demokratické zřízení je dnes jeden z nejrozšířenějších způsobů řízení státu. Přesto si každý pod tímto pojmem představí něco jiného. Proto máme často tolik různorodé názory na uspořádání i chod celé společnosti.

Často slýcháme, že demokracie v České republice ještě není to, co je demokracie na západě, ale velmi dobře rozumíme tomu, co se děje v zemích, kde demokracie není. Díky této nejednoznačnosti pojmu demokracie a jeho naplňování v reálném životě, je velmi důležité s tímto pojmem a jeho reálným významem pracovat s dětmi.

Je nutné předložit jim, jak vypadá ideál demokratické společnosti a naučit je kriticky rozpoznávat, co se opravdu uskutečňuje v jejich nejbližším okolí, v jejich každodenním životě, ale také v jejich komunitě, městě, státě.

Nejběžnější definice slova demokracie je vláda lidu. To znamená, že všichni lidé by měli mít možnost vyslovit svůj názor na vše, co ovlivňuje jejich životy. Toto právo je pak možné uplatňovat přímo, nebo nepřímo, pomocí volených zástupců. Cambridgeský slovník uvádí, že demokracie je víra ve svobodu a rovnost mezi lidmi, nebo systém vlády, který vychází z této víry, ve které je moc nesena buď volenými zástupci, nebo přímo lidmi.

O demokracii můžeme také uvažovat jako o systému vládnutí, který má tyto čtyři základní prvky:

- ➔ Politický systém, který umožňuje lidem jednak vybrat, ale také nahradit vládu prostřednictvím svobodných a spravedlivých voleb.
- ➔ Aktivní participace občanů na politickém a občanském životě.
- ➔ Ochrana lidských práv pro všechny občany bez rozdílu.
- ➔ Právní řád, ve kterém zákony a zákonné postupy platí pro všechny občany stejně.

HISTORIE

Myšlenka demokracie přišla ze starého Řecka, kde kombinací dvou slov demos (lidé) a krates (pravidlo) vznikl pojem demokracie. Tento termín byl vytvořen v období řecké historie, kdy město Atény experimentovalo s takovou formou vlády, v níž se všichni občané podílejí na vytváření zákonů. Něco takového bylo do té doby nemyslitelné, protože zákony vždy vymýšlely ti, kteří stáli na vrcholu společnosti, ať už to byl král, nebo menší skupina bohatých mužů.

Demokracie je systém, ve kterém lidé rozhodují společně jako skupina. Termín demokracie je nejčastěji užíván ve spojitosti s formou vládnutí, ve které mají všichni občané právo svobodně volit své zástupce. Ale principy demokracie jsou aplikovatelné také v jiných souvislostech, například ve firmách, školách, či v podobných organizacích.

V demokratických uskupeních by měly názory lidí, tvořících toto uskupení ovlivňovat tvorbu zákonů dané skupiny. Zhruba před 2500 let ve starověkém Řecku, občané městského státu Atény vyvinuli způsob rozhodování, který se lišil od autokratického způsobu vlády, který byl do té doby běžný. Autokratický systém je pak takový druh vlády, kde veškerá rozhodnutí jménem státu činí jedna osoba, nebo malá skupina osob. Občané v autokratickém státě nemají na rozhodování žádný vliv.

Atény byli první městským státem, který umožnil občanům přístup k vládním úřadům a také k soudům. Teoreticky všichni občané Atén měli možnost promlouvat a hlasovat na shromáždění, která ustanovovalo zákony. Ale samozřejmě z našeho dnešního pohledu nebyla aténská demokracie demokracií v dnešním slova smyslu. Jak víme, nemohly volit ženy ani cizinci, či otroci. Také občanem mohl být je ten, jehož oba rodiče byli aténští občané. Tato demokracie byla jen tvořena jen menšinou lidí, žijících v Aténách. Nicméně bylo to ve své době uspořádání, které se nejvíce přibližovalo vytvoření demokratické společnosti.

Středověk, který trval od konce antické civilizace (nejčastěji se uvádí pád Západořímské říše v roce 476) do začátku novověku (pád Konstantinopole roku 1453), byl obdobím, kdy nebylo pro demokracii příliš prostoru. Přesto velkou sílu mělo v té době křesťanství, které učí, že všichni lidé byli stvořeni jako sobě rovni. A právě díky křesťanství bylo mnoho demokratických myšlenek pochopeno a následováno.

V tomto období se rozvinula další forma vlády, nazvaná feudalismus. Ten zdůrazňoval, že všichni lidé mají určitá práva a byl vyvinut systém soudů na obranu těchto práv.

Důležitou roli v historii demokratických systémů vlád hraje Velká listina práv a svobod neboli Magna charta libertatum. Jde o anglický dokument z roku 1215, který omezoval některé pravomoci panovníka. Obsahovala původně 63 článků, které slibovali všem svobodným lidem přístup k soudu a spravedlivému procesu, omezovali nespravedlivé pokuty a tresty a skládali moc do rukou katolické církve a odebírali ji králi.

Magna charta byl dokument, který se stal důležitým mezníkem v britském právu a stal se základem moha budoucích mezinárodních ústav, jako například Ústavy Spojených států amerických.

Další významnou událostí, která představuje zlom ve vývoji demokracie, je Americká revoluce. Prvním krokem bylo vytvoření Deklarace nezávislosti, kterou sepsal americký prezident Thomas Jefferson v roce 1776. Tento dokument vycházel mimo jiné z myšlenek dvou slavných filozofů té doby – Jean Jacquese Rousseau a Johna Lockeho, kteří zdůrazňovali svobodu a rovnost mezi lidmi. Tímto dokumentem třináct kolonií deklarovalo svou nezávislost na Velké Británii. 4. července 1776 byla tato Deklarace ratifikována a tento den je ve Spojených státech amerických slaven jako Den nezávislosti.

Moderní demokracie se vyvinula během dvacátého století. Vyplývala z válek, revolucí, dekolonizací a ekonomických podmínek. Počet demokratických zřízení stále roste a je pravděpodobné, že tento trend bude pokračovat až do bodu, kdy se demokracie stane standardní formou uspořádání lidské společnosti.

Uvést myšlenku demokracie do praktického použití nebylo a není ani dnes jednoduché. V dávných dobách demokracie znamenala, že komunita se řídila společně za účasti každého občana. Po prozkoumání skutečnosti a prodiskutování toho, co je potřeba učinit, vytvořili lidé společně zákony. Rozhodovali společně o každém politickém kroku a posuzovali každý spor, který uvnitř komunity vzniknul.

Tento systém, který nazýváme přímou demokracií, může fungovat pouze v malém státě s několika málo obyvatel, kteří žijí velmi jednoduchým způsobem života. To ale není reálné v dnešním moderním světě, kde i malá země má miliony občanů a potýká se se složitými problémy.

Současné demokratické společnosti, včetně České republiky, jsou nazývány reprezentativními demokraciemi. V rámci tohoto systému lidé volí své zástupce, kteří pak rozhodují jejich jménem. Každých několik let se konají volby a lidé mají možnost volit ty, kteří je budou zastupovat. Kandidáti jsou pak většinou členy některé politické strany.

Od těch zvolených zástupců se pak očekává, že budou rozhodovat tak, aby to bylo prospěšné pro společnost jako celek. Tito lidé pak mohou být ze svých pozic odvoláni, pokud s nimi občané nejsou spokojeni.

V průběhu historie, demokracie byla spíše výjimkou, než pravidlem. V současném světě je asi šedesát procent států demokratických. Ostatní státy jsou vedeny panovníky, kteří svou pozici dědí, nebo jsou vedeny vojenskou diktaturou, nebo diktaturou založenou na bohatství a moci.

Přes všechny nedostatky, demokracie je uspořádání s největšími výhodami pro občany. Hlavní výhodou demokracie je, že každý dospělý člověk, bez ohledu na rasu, náboženské přesvědčení či pohlaví má stejná práva jako každý jiný. Lidé, kteří žijí v demokratické společnosti, jsou chráněni před útlakem zákony a omezováním vládnoucí moci. Demokratické vlády vydávají zákony chránící občany a zajišťují bezpečnost a spravedlivou společnost. Lidé, kteří jsou ve vedení demokratického státu, musí dodržovat zákony tak, jako každý jiný občan.

Čím více demokracií máme, tím méně je násilí, méně válek a méně masových vražd organizovaných vládami. Demokracie si klade za cíl snížit politické nejistoty a nestability a zajišťuje občanům pravidelnou možnost změnit ty, kteří jsou u moci. To vše dělá demokracii vhodnější než ta společenská uspořádání, ve kterých jsou politické změny vynucovány násilně.

AUGUSTO BOAL A DIVADLO UTLAČOVANÝCH JAKO NÁSTROJ PŘÍMÉ DEMOKRACIE

Brazílský režisér, spisovatel a politik Augusto Boal, se celý život zabýval možnostmi divadla jako nástroje změny. Nástroje, který by pomohl utlačovaným prosadit jejich práva ve společnosti. Jinými slovy s pomocí technik Divadla utlačovaných (souhrnný název pro divadelní techniky, které Boal vymyslel) se snažil dávat moc do rukou právě těch občanů, kteří v ne zcela demokratickém společenském uspořádání téměř neměli šanci být vyslyšeni.

Jedním z důležitých aspektů demokracie je dialog. Dialog, ve kterém má každý svůj prostor pro vyjádření, každý má právo být vyslyšen a společně pak všechny zúčastněné strany hledají řešení. Během dialogu dochází k vyjasňování stanovisek za účelem lepšího vzájemného pochopení.

A právě Boalovi techniky jsou nástrojem takového demokratického dialogu mezi těmi, jejichž práva jsou potlačována na straně jedné a na druhé straně těmi, kteří tvoří zákony.

Boal byl dokonce pro tyto své aktivity v Brazíli nežádoucí a byl nucen žít několik let v exilu. Když se politická situace počátkem osmdesátých let zlepšila, Boal se do Brazílie vrátil a dokonce se zde shodou okolností stal vereadorem (zastupitel městské rady Rio de Janeiro). A v té době rozvinul novou etapu vývoje Divadla utlačovaných – Legislativní divadlo.

LEGISLATIVNÍ DIVADLO - PŘÍMÁ DEMOKRACIE V PRAXI

Legislativní divadlo není divadelní technika, ale způsob, jak využít všechny divadelní techniky Divadla utlačovaných k proměně přání a tužeb občanů v zákony. Boal sám tvrdil, že tato forma divadla stále ještě hledá prostor pro plné využití. Přesto si po světě našla veliké množství obdivovatelů, kteří ji dále rozvíjejí podle svých možností.

Boal se svým experimentem zapojení divadla do politiky přibližuje naplnění ideálu přímé demokracie. Otázky probírané touto formou byly následně zastupitelem za pomoci právníků formulovány do návrhu zákona (resp. v Boalově případě do návrhu vyhlášky), který byl předložen k hlasování v radě.

Boal se samozřejmě o politiku vždy zajímal. Svou prací se často dostával do konfliktu s politickým vedením Brazílie. Tyto konflikty nakonec vyústili ve zmiňovaný exil. Přesto nikdy nepomýšlel na přímé zapojení se do politiky. Dokonce ještě v okamžiku, kdy se do kampaně zapojila Boalem založená organizace Centre for Theatre of the Oppressed – CTO- Rio, svou kandidaturu zásadně odmítl.

Argumentoval tím, že je velmi zaneprázdněn svými divadelními aktivitami po celém světě a jeho pracovní diář je zaplněn na několik měsíců dopředu. Ale čím více rostla z počátku naprosto nereálná šance na jeho zvolení, tím více Boal měnil svůj postoj.

Během kampaně se také proměnilo osazenstvo CTO – Rio. Několik lidí z původní skupiny odešlo, ale zároveň se začali přidávat lidé, kteří nikdy nepřemýšleli o jakékoliv spolupráci s divadlem, ale měli své politické představy a cíle, které s touto neobvyklou kampaní pro ně dostávali nový rozměr.

Augusto Boal byl nakonec zvolen vereadorem – zastupitelem rady města Rio de Janeiro na období čtyř let. Během tohoto období, od roku 1992 do roku 1996, započal neobyčejný experiment zapojení divadla do procesu tvorby legislativy.

Rio de Janeiro je velkoměsto se šesti milióny obyvatel a dalších asi sedm miliónů lidí žije ve městech, které s Riem těsně sousedí. Kromě toho součástí Ria je také asi 530 favelas – měst, ve kterých jsou místo zděných domů pouze chudé příbytky poslepované z nejrůznějších materiálů. V jedné takové oblasti žije pohromadě až 200 000 obyvatel.

V celé této oblasti fungovala jakási síť partnerů, přitom každý měl své konkrétní zaměření. Šlo v podstatě o divadelní skupiny, složené z lidí, které nejen že divadlo nikdy předtím nehráli, ale dokonce ani žádné nikdy předtím nenavštívili.

Tyto skupiny zpracovávali, za použití technik Divadla utlačovaných, témata, která vycházela z právě zpracovávaných zákonů (vyhlášek) nebo témata, která by podle názoru občanů měla být v radě projednávána. Tyto skupiny byly v podstatě součástí vnitřní struktury politické strany, za kterou byl Boal zvolen.

Všechny tyto skupiny připravovaly představení o nich samých, o svých sociálních problémech, diskutovaly se svými komunitami a pořádaly festivaly pro širokou veřejnost. Návrhy a podněty ze všech těchto aktivit pak přicházely do kanceláře politické strany ke zpracování. A tady přicházel na řadu metabolizující článek.

Metabolizujícím článkem byla skupina právníků a herců, kteří zpracovávali podněty ke změnám, všešlé z jednotlivých aktivit do návrhu zákona. Tyto návrhy pak Boal prezentoval v radě, jako každý jiný zákonodárce. La es tím rozdílem, že tyto návrhy nebyl jeho teoretické úvahy o potřebách lidí, kterých se daný zákon týkal, ale přicházely přímo od nich.

Například jedna ze skupin vytvořila představení ukazující důchodce, který se rozhoduje mezi nákupem potravin a zajištěním vytápění bytu v zimě. Zároveň zde bylo ukázáno, jak toto rozhodování ovlivňuje jeho každodenní život. Účast na takovémto představení jistě vyvolává silné emoce, které se jen stěží dají vyjádřit v intelektuální politické debatě.

Po celou dobu Boalova mandátu pracoval Boal intenzivně s devatenácti skupinami. Ale během této doby průběžně vzniklo (ale také i třeba po krátkém působení zaniklo) dalších třicet skupin. Během tohoto čtyřletého období vzniklo tímto způsobem 34 návrhů zákona, ze kterých bylo uzákoněno třináct. Pro příklad uvádíme některé z nich:

- Zákon 2384/95 Všechny městské nemocnice musí mít lékaře specializované na geriatrické nemoci a problémy. Byl to první zákon, který Boal prosadil. Do té doby nemocnice tyto specialisty neměli.
- Zákon 1174/95 Všechny městské nemocnice musí být schopny poskytnout starším pacientům možnost doprovodu příbuzných či přátel. Je totiž zřejmé, že přítomnost blízké osoby přispívá k uzdravení.
- Dodatek k Městské ústavě 33, 35, 36, 37, 38 a 42/95 Veškeré léčebné metody mentálních nemocí, které způsobují trvalé následky, jsou zakázány. Mezi tyto dodatky patřilo do té doby věznění v místnostech s přísnou ochranou, elektrické šoky, psychická i fyzická agrese apod.
- Zákon 35/95 Všechny veřejné telefonní budky musí být umístěny na vyvýšeném, specifickém podstavci, aby byly snadno identifikovatelné pro nevidomé. Telefonní budky byly totiž častou příčinou vážných zranění.
- Zákon 1119/95 Všechny motely jsou povinny účtovat stejnou cenu pro všechny páry, bez ohledu na jejich sexuální orientaci. Některé z těchto hotelů účtovali o 50% vyšší cenu pro homosexuály, a dokonce až o 100% více pro lesbické páry.
- Zákon 1485/96 Všechny státní školy musí zajistit možnost hlídání dětí svých učitelů, ostatních zaměstnanců i studentů. Rodiče mají možnost vybrat si zařízení, kde pracují, nebo školu nejbližší jejich bydlišti.
- Dodatek k Městské ústavě 43/95, který upravuje zákon 1245/95 – Zákon na ochranu svědků. Tento zákon vytváří povinnost města ochránit svědky trestných činů. Mimo jiné město je povinné poskytovat ubytování z dosahu nebezpečné oblasti, novou práci, prozatímní a fiktivní identitu po dobu trvání ohrožení a podporuje meziměstské dohody o přepravě svědků. Tento zákon byl nejdůležitější v Boalovo politické kariéře. Byl také prvním takovýmto zákonem v Brazílii a stal se tak impulzem pro přijetí stejného zákona i v dalších městech a zároveň byl podkladem pro zákon státní.

Kromě Brazílie proběhlo i několik pokusů o Legislativní divadlo v jiných částech světa. Většinou se ale jednalo spíše o symbolické aktivity, které zůstaly před branami vytvoření reálných zákonů, které by dané problémy pomohly řešit.

Jeden takový projekt organizoval Boal v Mnichově, kde během čtyřdenní intenzivní práce účastníci zpracovávali témata, která je trápí. Z této práce pak vzešlo představení fórum divadla, které poukazovalo na několik současných problémů. Například problémy spojené s uzavíráním manželství se ženami z chudých zemí, otázky sociálního zabezpečení, používání veřejných prostor k soukromým účelům, sňatky homosexuálů apod.

Toto fórum divadlo pak bylo prezentováno přímo na radnici, kam byli pozváni nejvyšší představitelé, včetně starosty Mnichova. Po skončení celé akce byly výsledky projektu sepsány do návrhu zákonů a předány do kanceláře Strany Zelených. Ty zde pak byly přijaty spíše symbolicky, nicméně i tak celá akce ukázala, jak může legislativní divadlo pomoci přinést řešení problémů určité komunity.

Legislativní divadlo dává lidem právě ten hlas, kterým se může ozvat každý občan žijící v demokratickém zřízení. Každá individualita zaujímá ve společnosti své důležité místo a její názor má stejnou váhu, jako všech ostatních. Uváděné příklady ze života Augusto Boala nám ukazují fakt, že každý člen jakékoliv společnosti má možnost měnit situaci ve svém bezprostředním okolí. Ukazují také, že každá aktivita směřující k žádoucím změnám má smysl, ať už se zdá jakkoliv „malá“ v měřítku našeho současného světa.

Lidé, kteří se účastní projektů fórum divadla, se prostřednictvím této práce učí orientovat ve světě kolem sebe, vnímat jeho složitost, ale i orientovat se sám v sobě. U Legislativního divadla je snad ještě více důležité učit se srozumitelně formulovat své myšlenky a názory a umět přijímat kritiku těchto názorů a zároveň respektovat názory druhých. Ve vzájemném dialogu se pak učí být otevřený změnám vlastních postojů. A samozřejmě se zároveň rozvíjí schopnost soucítit s druhými a podle vlastních možností jim také pomoci.

V současném světě mnoho lidí, kteří žijí v zemích hlásících se k demokracii, odmítají vlastní politickou aktivitu s tím, že už nevěří, že jejich názor má nějaký význam. Politika se stává hrou pouze několika vyvolených, kteří upřednostňují své vlastní zájmy před zájmy obyčejných lidí. Legislativní divadlo ale vrací vládu do rukou lidu. Přesně v duchu definice demokracie Dvořákové a Kuncové: *„Demokracie je kreativita, naděje, sebevyjádření, solidarita a svoboda.“*¹

ŽÁKOVSKÝ PARLAMENT

Žákovský parlament je výborným pomocníkem pro žáky, který pomáhá nejen pochopit fungování vlády v demokratické společnosti, ale zároveň nanečisto umožňuje dětem vyzkoušet, jak prosadit své zájmy, jak se aktivně zapojit do dění ve svém nejbližším okolí, případně jak pomoci potřebným. Je také pomocníkem ke zvládnutí spolupráce mezi dětmi a učení se vzájemné tolerance. Přispívá také k přátelské atmosféře a větší propojenosti celé školy. Spojuje nejen žáky, ale i učitelský sbor a dává dětem díl zodpovědnosti za chod celé komunity.

Školy, na kterých funguje žákovský parlament, mohou využít technik fórum divadla a uspořádat tak vlastní Legislativní divadlo. A školy, které žákovský parlament nemají, mohou uspořádat pomocí fórum divadla (a jiných dramatických her) jakousi hru na parlament v jednotlivých třídách. Je možné, že takováto práce žáky inspiruje natolik, že budou později sami iniciovat založení školního parlamentu.

¹ Dvořáková, Vladimíra; Kunc, Jiří: O přechodech k demokracii, Sociologické nakladatelství SLON, Praha 1994, s.77

PRAKTICKÁ ČÁST

**CO JE TO DEMOKRACIE,
ANEB VÝCHOVA
K OBČANSKÉ
ZODPOVĚDNOSTI**

HRY NA ROZEHRÁTÍ

Na začátek každé dramatické práce s dětmi (ať už je to strukturované drama, nebo fórum divadlo) je dobré se trochu rozpohybovat, rozehrát, rozproudit krev po těle, aby také mozek mohl rozběhnout svou představivost. K tomuto účelu nás dobře slouží nejrůznější honičky, či podobné hry, které zapojí celé tělo. Zároveň tyto hry pomou odstranit nervozitu, napětí či nejistotu jak u dětí, tak u pedagoga.

ŽABÁK

Instrukce Děti se postaví do řady (pokud je větší počet dětí, můžeme je rozestavět do několika řad vedle sebe). Všichni si udělají mezi sebou dost místa, položí si ruce na kolena a ten, kdo je na konci řady postupně přeskočí jednoho po druhém před sebou v řadě. Na konci řady si také opře ruce o kolena. Postupně se vystřídají všichni v řadě.

U dětí se sníženou pohyblivostí můžeme zvolit variantu, kdy si děti lehnut na zem a ostatní je přeskakují.

Závěr Jak jsem se během hry cítil? Měl jsem po celou dobu stejnou sílu na odrazy? Jak jsem se cítil jako první žabák? Jak jsem se cítil jako poslední v řadě? Apod.

NEJPOMALEJŠÍ ZÁVOD

Instrukce Děti se rozestaví po kraji vymezeného prostoru a na pokyn se mají dostat na druhý konec místnosti co nejpomalejším během. To znamená, že musejí dělat normálně dlouhé kroky, ale co nejpomalejším způsobem. Snaží se přitom vnímat celé tělo, všechny svaly, které je potřeba při „běhu“ zapojovat a které naopak během závodu nepoužijí vůbec.

Závěr Jak jsem se cítil v průběhu přesunu na druhou stranu? Chtěl jsem mít závod co nejdřív za sebou? Je těžší běhat tímto způsobem, nebo naopak lehčí než klasický běh? Vadí mi, když jsem v něčem poslední? Jaké to může mít výhody, být pomalý?

NASTARTOVÁNÍ TÉMATU DEMOKRACIE

NA STRÁŽCE POŘÁDKU

Instrukce Pedagog nejprve určí „strážce pořádku“ a předá mu na papíru napsané instrukce. Děti si sednou do kroužku, strážce si stoupne doprostřed mezi ně a přečte jim instrukce:

„Od této chvíle nesmíte odpovídat, když na vás mluvím. Místo vás odpoví hráč po vaší levici. Nesmíte ani přikyvovat, ani se usmívat ani reagovat jakýmkoliv jiným způsobem. Kdo z vás se zapomene a zareaguje, jde ze hry ven. Vyřazení hráči budou pomalu obcházet kruh a budou reptat a bručet. Každý další hráč, který vypadne ze hry, se přidá k bručícím a chodícím okolo kruhu. Rozumíte?!“

Ti, co odpoví, ihned vypadnou ze hry. Strážce pokračuje – pokládá dětem v kruhu nejrůznější otázky. Pokud někdo z nich odpoví, vypadává ze hry. Postupně se „vyloučený“ dav zvětšuje a zvětšuje se i zvukový nesouhlas s jednáním strážce.

Závěr Diskutujeme s dětmi o tom, jak se během hry cítily. Bylo příjemné být strážcem? Bylo příjemné odpovídat za někoho, kdo stojí vedle mě? Jak jsem se cítil po vyloučení ze hry? Jak jsem prožíval své nesouhlasné zvukové projevy? Byl jsem ze hry vyloučen spravedlivě? Cítil jsem se ukřivděný? Apod.

ANO, NE, MOŽNÁ

Instrukce Děti si sednou do kroužku, pedagog klade otázky a děti, aniž by u toho mluvili, odpovídají na otázky těmito gesty: ruka nahoru znamená ANO, obě ruce zkřížené na hrudi znamenají NE, kývající se ruce natažené před tělem znamenají MOŽNÁ, NEVÍM, NEJSEM SI JISTÝ. Je vhodné na začátek volit jednoduché otázky, abychom děti vtáhly do hry a postupně se dostávat k tématu. Například:

- ➔ Mám rád špagety.
- ➔ Rád nosím modré oblečení.
- ➔ Mám rád zvířata.
- ➔ Nemám rád, když dospělí křičí.
- ➔ Jsem rád středem pozornosti.
- ➔ Je nespravedlivé, když mě někdo odsuzuje kvůli oblečení.
- ➔ Kluci se perou častěji než dívky, protože jsou stateční.
- ➔ Mladý člověk, který přijde domů opilý, může dostat facku.
- ➔ Učitel by měl vrátit úder, pokud je napaden žáky.
- ➔ Nikdo nemá právo na mne sahat, pokud mi to vadí.
- ➔ Když vidím, že někdo někomu ubližuje, zastanu se ho.
- ➔ Silní lidé bojují vždy méně.
- ➔ V současné době je více násilí, než kolik bylo před sto lety.
- ➔ Vždycky mám ve svém okolí někoho, komu se mohu svěřit se svým trápením.
- ➔ Filmy, ve kterých je hodně násilí, zvyšují násilí mezi lidmi.

Je dobré, občas některou otázku dále rozvést do kratší diskuse. To znamená, že si někoho vyberu a ptám se, proč si odpověděl právě takto? A ty?

ANALÝZA SITUACE

Instrukce Přečtete dětem následující text, nebo se nechte inspirovat k vlastnímu příběhu a poté diskutujte pomocí otázek.

„Venku je krásně, slunce svítí a Jonášova třída právě dokončila své ranní přivítání a teď se chystají na matematiku. Jonáše matematika hodně baví, takže se zaujatě celou hodinu věnuje příkladům. Když zazvoní, všichni vyběhnou na přestávku ven na zahradu, aby si zahráli společně fotbal. Jonáš se ve třídě trochu zdržel a přichází za ostatními na zahradu o něco později. „Můžu si s váma taky zahrát?“ ptá se. Ale jeden ze spolužáků odpovídá: „Ne, to nejde. My už jsme se rozdělili do družstev.“ Jonáš odchází pryč.“

Otázky k diskusi:

- Jak myslíte, že se Jonáš cítí?
- Jak myslíte, že se cítí spolužák, který Jonáše odmítl?
- Jak myslíte, že se cítí ostatní spolužáci?
- Co si myslíte, že si Jonáš říká sám pro sebe?
- Jak vypadá Jonáš, když odchází pryč?
- Co byste dělali vy na Jonášově místě?
- Co byste dělali vy na místě ostatních spolužáků, kteří hráli fotbal?

Diskusi věnujte jen nebytně nutný čas k tomu, aby se děti rozpovídaly. Ale nenechávejte se strhnout pouze slovy a přejděte k fyzické aktivitě:

TVOŘÍME SOUSOŠÍ

Instrukce Rozdělíme děti na menší skupiny po přibližně po čtyřech až šesti. Každá skupina si vybere jedno z těchto témat:

- Násilí ve škole
- Násilí mezi kamarády
- Násilí dospělí versus děti
- Násilí na veřejnosti (v tramvaji, na ulici apod.)
- Násilí ve světě

Na toto téma vymyslí jednoduchou situaci, která dané téma vystihuje. Tuto situaci „vytesají“ do sousoší z vlastních těl. Poté každá skupina prezentuje svoje sousoší před ostatními. Diváci diskutují o tom, co vidí. Pokud sousoší není příliš jasné, srozumitelné, můžeme využít dalších technik, jako například

krátké rozpořhybování soch, nebo je můžeme dotykem rozmluvit a zeptat se jich, co v tuto chvíli cítí, prožívají apod.

Stejným způsobem můžeme pracovat na téma práv dítěte. Nabídneme dětem například tato práva:

- Oddělení od rodičů – děti mají právo žít se svými rodiči a udržovat s nimi styky, pokud to není v rozporu s jejich nejlepšími zájmy.
- Spojování rozdělených rodin – rodiče a děti mají práva, za účelem spojení rodiny, opustit území kteréhokoliv státu a vstoupit na území jiného státu dle platného práva.
- Názor dítěte – dětem se zabezpečuje právo vyjadřovat svoje vlastní názory.
- Svoboda projevu – dítě má právo na svobodu projevu, což zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a šířit informace a myšlenky ústně, písemně nebo tiskem, pokud se tím neomezují práva druhých.
- Vzdělání – děti mají právo na bezplatné povinné základní vzdělání. Při dodržování a kázně ve škole je třeba respektovat lidskou důstojnost dítěte.
- Volný čas – děti mají právo na odpočinek, volný čas a hru, jako i na účast na kulturních a uměleckých aktivitách

Závěr Společně s dětmi zhodnotíme celou aktivitu. Co mi tato hra přinesla? Co jsem se naučil? Co nového jsem zjistil o sobě?

NÁSLEDNÁ DRAMATICKÁ PRÁCE

Pro přípravu krátkého představení formou divadla fórum, můžeme využít obrazy z předchozího „sochařského“ cvičení. Vymyslíme spolu s dětmi (v závislosti na jejich věku a schopnostech jim adekvátně pomáháme. Snaha je dovést děti k co největší samostatnosti.) krátký a jednoduchý příběh, ve kterém se objevuje téma násilí. Nejjednodušší je mít jednu hlavní postavu, která je obětí nějaké formy násilí. Pokud jsou děti již zkušenější, je možné, že se v příběhu objeví i více takových charakterů. Příběh můžete také použít jako základ pro strukturování dramatické práce s dětmi. Více tipů, jak dále v práci s dětmi postupovat najdete v metodikách zaměřených na divadlo fórum a na strukturované drama.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY

1. BOAL, AGUSTO. Games for actor and non-actors. London, New York, Routledge.
ISBN 0-203-99481-7
2. BOAL, AUGUSTO. The legislative thatre, London, Routledge, 1998. ISBN 113467371X
3. BOAL, AUGUSTO. The rainbow of desire, London, Routledge, 1995. ISBN 1136748792.
4. ČERMÁK, VLADIMÍR. Otázka demokracie: Člověk. Academia, 1992. ISBN 8020003797.
5. DVOŘÁKOVÁ, VLADIMÍRA; KUNC, JIŘÍ: O přechodech k demokracii, Sociologické nakladatelství SLON, Praha 1994
6. HICKSON, ANDY. Dramatické a akční hry. Praha, Portál, 2000. ISBN80-7178-378-0.
7. Kolektiv autorů; Soubor aktivit, CEDU, Praha, Gemini, 2013. ISBN 978-80-905293-8-0
8. KOHÁK, Erazim. Průvodce po demokracii, SLON, Praha 2002. ISBN 8086429032.

